

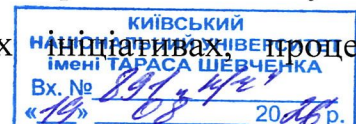
Голові разової спеціалізованої вченої ради
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
БАТРИМЕНКО Олегу Володимировичу

РЕЦЕНЗІЯ

**Офіційного рецензента, доктора політичних наук,
професора, професора кафедри політичних наук, філософського
факультету Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Петренко Ігора Ігоровича
на дисертаційну роботу Єрмоленко Ірини Володимирівни
на тему «Особливості молодіжної політики в сучасній Україні»
що подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія»**

Актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок із науковими програмами, темами. Молодіжна політика належить до тих напрямів публічної політики, значення яких для України за останнє десятиліття зросло радикально. Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.) молоддю вважаються особи у віці від 14 до 35 років, тобто йдеться про надзвичайно чисельну і водночас найбільш мобільну частину суспільства, від соціалізації, ціннісних орієнтацій та політичної суб'єктності якої безпосередньо залежать перспективи демократичної консолідації та повоєнного відновлення держави. Уже це робить обрану дисертанткою тему такою, що не потребує додаткового обґрунтування своєї значущості.

Актуальність дослідження зумовлена щонайменше трьома обставинами. По-перше, після Революції Гідності і особливо після початку повномасштабної війни молодь остаточно перестала бути лише об'єктом державної опіки: участь у захисті держави, волонтерських і громадських ініціативах, процес

відбудови засвідчила її становлення як повноцінного суб'єкта політичних змін, що вимагає перегляду самої логіки молодіжної політики. По-друге, війна змінила умови, в яких ця політика реалізується, – внутрішнє переміщення та зовнішня міграція молоді, втрата освітніх і кар'єрних можливостей, психологічні травми, поява категорії молодих ветеранів. По-третє, курс на європейську інтеграцію висуває вимогу гармонізації національної молодіжної політики з європейськими стандартами участі та оцінювання, що робить порівняльний вимір дослідження практично значущим.

Показово, що обрана проблематика має і безпосередній прикладний вимір: як свідчать наведені у роботі дані Міністерства молоді та спорту України, кількість молодіжних рад зросла з 410 у 2023 році до 613 у 2024 році, з яких 577 – місцевого рівня. Інституційний ландшафт молодіжної політики змінюється швидше, ніж встигає осмислюватися науково, і дисертація Єрмоленко І. В. заповнює саме цю прогалину.

Тема дисертації відповідає профілю та науковим напрямам кафедри політичних наук філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, пов'язаним із дослідженням публічної політики, політичних інститутів та процесів. Водночас зауважу, що у вступі не міститься окремої вказівки на зв'язок дисертаційного дослідження з науково-дослідною темою кафедри (факультету, університету), у межах якої воно виконувалося. Таку інформацію доцільно навести відповідно до усталеної практики оформлення кваліфікаційних наукових праць.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації обґрунтовані на достатньому рівні. Дисертантка опрацювала 154 джерела, з яких 43 – іноземними мовами, поєднавши вітчизняний доробок (Є. Бородін, В. Головенько, О. Каретна, М. Перепелиця, О. Кулик, Б. Буяк та ін.) із зарубіжними працями (К. Мангейм, Х. Вільямсон, Е. Еріксон, Е. Шпрангер, А. Счізеротто, Г. Гасперони) та документами Ради Європи і Європейського Союзу – Переглянутою Європейською хартією про участь молоді у місцевому та регіональному житті, рекомендаціями CM/Rec(2017)4 про молодіжну роботу і

CM/Res(2022)6 про захист молодіжного громадянського суспільства, Європейською молодіжною стратегією на 2019–2027 роки.

Нормативно-правовий блок опрацьовано послідовно і в історичній логіці: від Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992 р.) та Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.) до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.) і державних цільових соціальних програм «Молодь України». Емпіричну опору роботі надають аналітичні та статистичні матеріали Міністерства молоді та спорту України, Рахункової палати, Ради Європи, ПРООН, Асоціації молодіжних центрів України, а також результати соціологічних досліджень за період переважно 2015–2025 років.

Методологічний інструментарій – методи аналізу, синтезу та узагальнення, системний і структурно-функціональний підходи, історичний та порівняльний методи, аналіз статистичних даних і вторинних соціологічних матеріалів – відповідає поставленим меті та восьми дослідницьким завданням. Схвально відзначу, що у вступі сформульовано гіпотезу дослідження, згідно з якою ефективність молодіжної політики в Україні обмежується не стільки недосконалістю нормативно-правової бази, скільки інституційною нестабільністю, перервністю механізмів реалізації та недостатнім залученням молоді як суб'єкта її формування. Для дисертації на здобуття ступеня доктора філософії це не є формально обов'язковим елементом, однак саме наявність гіпотези надає роботі методологічної стрижка й задає чітку логіку викладу.

Найбільш переконливо обґрунтованим вважаю положення про інституційну нестабільність як ключовий чинник низької ефективності молодіжної політики. Дисертантка вибудовує послідовний ланцюг реорганізацій профільного центрального органу виконавчої влади (1991, 1996, 2004, 2005, 2010, 2013, 2019, 2020 роки) і показує, що кожна з них супроводжувалася втратою інституційної пам'яті, оновленням кадрового складу та розмиванням молодіжного напрямку серед пріоритетів спорту, сімейної політики або культури. Цей результат має характер виявленої

закономірності, а не описового узагальнення, і саме він утримує на собі логіку третього розділу.

Разом із тим ступінь обґрунтованості окремих положень знижують дві обставини: емпірична база дослідження сформована виключно з вторинних даних, а процедура перевірки сформульованої гіпотези у тексті не описана – у загальних висновках вона констатується як підтверджена, проте без зазначення, за якими саме показниками встановлено пріоритетність інституційного чинника над нормативним. Докладніше про це – у розділі зауважень.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукову новизну сформульовано за трьома усталеними рівнями. Уперше обґрунтовано систему критеріїв оцінки ефективності молодіжної політики в Україні, що включає п'ять взаємопов'язаних параметрів (інституційна сталість, політична участь молоді, репрезентативність, відповідність європейським стандартам, результативність програм) із додатковим інтегральним критерієм ресурсного забезпечення, а також здійснено політологічну періодизацію інституційних трансформацій молодіжної політики в Україні (1991–2025 рр.), що дозволило виявити закономірність циклічної реорганізації профільних органів влади як чинника втрати інституційної пам'яті.

Удосконалено розуміння подвійної суб'єктно-об'єктної природи молоді через обґрунтування критеріїв її політичної суб'єктності (рівень політичної активності, здатність до самоорганізації, участь у процесах ухвалення рішень), а також порівняльний аналіз механізмів моніторингу та оцінки молодіжної політики в Україні та ЄС – через зіставлення адміністративно-звітного підходу з моделлю evidence-based policy та youth impact assessment. Подальшого розвитку набули положення щодо переходу від патерналістської до партнерської моделі молодіжної політики під впливом подій 2014 і 2022 років та щодо мережевого характеру взаємодії суб'єктів молодіжної політики як альтернативи вертикальній моделі управління.

Наведені формулювання вважаю коректними: вони вказують і на предмет новизни, і на спосіб отримання результату, а не обмежуються загальними твердженнями про «удосконалення підходів». Найбільшу наукову цінність

вбачаю у двох положеннях – системі критеріїв оцінки, яка переводить дискусію про ефективність молодіжної політики з оцінних суджень у площину параметрів, і зіставленні двох логік моніторингу (адміністративно-звітної та доказової), що дає змістовну підставу для практичних рекомендацій.

Водночас щодо новизни маю три застереження. По-перше, запропонована система критеріїв не операціоналізована: критерії описані змістовно, але без шкал, індикаторів, порогових значень і правил агрегування, тому наразі вона є радше аналітичною рамкою, ніж вимірювальним інструментом. По-друге, додатковий критерій ресурсного забезпечення, який у висновках до третього розділу названо основоположним, не введений до таблиці 2, де систематизовано критерії, – виникає внутрішня неузгодженість між заявленою структурою та її поданням. По-третє, авторську періодизацію інституційних трансформацій слід чіткіше відмежувати від уже наявної у літературі періодизації етапів розвитку молодіжної політики (зокрема наведеної у роботі за джерелом [12]), аби внесок дисертантки не сприймався як переказ відомого.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Практичне значення роботи не викликає сумнівів і має кілька вимірів. Запропонована система критеріїв може бути використана як основа методики моніторингу молодіжної політики на національному та місцевому рівнях, зокрема органами місцевого самоврядування та молодіжними радами, мережа яких за даними самої роботи налічує 613 інституцій. Порівняльна таблиця систем моніторингу в Україні та ЄС (табл. 3) фактично є переліком напрямів гармонізації: від переходу від переважно адміністративної звітності до регулярних соціологічних вимірювань до створення відкритих інтерактивних баз даних замість публікації звітів у форматі PDF.

Практично корисним є й узагальнення стратегічних напрямів оптимізації у трьох вимірах – європейська гармонізація, урахування національної специфіки воєнного і повоєнного часу (соціально-захисний та реабілітаційний компоненти, підтримка внутрішньо переміщеної молоді та молодих ветеранів) і децентралізація з ресурсною сталістю. Матеріали дисертації можуть бути використані при розробці національних і місцевих програм, у плануванні

роботи молодіжних центрів та громадських організацій, а також у науково-педагогічній діяльності – при викладанні курсів з політології, публічної політики та державного управління.

Зауважу, однак, що рекомендації сформульовано переважно на рівні напрямів, без визначення адресата, механізму та орієнтовних строків реалізації. Науково-практична вага роботи істотно зросла б, якби принаймні частину пропозицій було оформлено як конкретні зміни до наступної редакції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» та до методики звітності Міністерства молоді та спорту України.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. За матеріалами дослідження опубліковано 11 наукових праць: 5 статей у фахових періодичних виданнях України (категорія Б) – у «Віснику Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії» (2022), виданні «Політологія. Соціологія. Право» (2023), альманасі «Грані» (2023), «Актуальних проблемах філософії та соціології» (2024), «Літописі Волині» (2025) – та 6 тез доповідей за результатами міжнародних наукових конференцій (Рівне, Ізмаїл, Дніпро, Рига). Кількість публікацій та їх рівень відповідають установленим вимогам; список публікацій здобувача наведено у роботі, апробацію результатів здійснено на шести конференціях.

Тематика статей охоплює основний зміст першого і другого розділів: сутність та моделі реалізації молодіжної політики, роль молоді у її формуванні, молодіжні ради як інструмент політики, механізм формування молодіжної політики на рівні територіальних громад, становлення інституту молодіжного працівника. Це дозволяє констатувати, що основні наукові положення дисертації пройшли належну апробацію.

Разом із тим звертаю увагу, що ключове положення наукової новизни – система критеріїв оцінки ефективності молодіжної політики – представлено лише у тезах конференції (2024 р.) і не стало предметом окремої статті у фаховому виданні. Рекомендую підготувати таку публікацію, оскільки саме це положення заявлено як здобуте вперше. Крім того, серед публікацій відсутні статті у виданнях, що індексуються у базах Scopus або Web of Science;

формально це не є обов'язковим для здобуття ступеня доктора філософії, проте для теми з виразним європейським компонентом підвищило б рівень апробації результатів. Частину тез опубліковано на інтернет-конференціях загального профілю – доцільно було б апробувати результати також на профільних політологічних форумах.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація має логічну та збалансовану структуру: вступ, три розділи, поділені на шість підрозділів, висновки до кожного розділу, загальні висновки та список використаних джерел зі 154 позицій. Загальний обсяг роботи становить 173 сторінки, з яких 147 – основного тексту, що відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Наявні анотації українською та англійською мовами з ключовими словами, а також список публікацій здобувача за темою дисертації. Дослідження виконано самостійно, використання ідей, результатів і текстів інших авторів супроводжується посиланнями на відповідні джерела.

У цілому оформлення дисертації відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а порядок її подання – Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Водночас вважаю за необхідне вказати на недоліки формального характеру, які варто усунути. На титульній сторінці галузь знань зазначено як «05 – Соціальні та гуманітарні науки», тоді як за чинним переліком спеціальність 052 «Політологія» належить до галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». У списку використаних джерел є позиції з неповними вихідними даними (зокрема позиція 12 подана без року видання). Робота потребує остаточної коректорської вичитки: помилки трапляються навіть у формулюванні гіпотези («полягає у тому, що що»), а також у тексті («має має», «вивчає» замість «вивчає», «критрію» замість «критерію», «європейськийх», «патерналіського»). Ці недоліки не мають змістовного характеру, проте для кваліфікаційної праці такого рівня є прикрими. Нарешті, поділ кожного розділу

лише на два підрозділи обсягом 20–25 сторінок ускладнює орієнтування в тексті – дрібніша рубрикація зробила б структуру прозорішою.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. 1. Невизначеність статусу молодіжної політики у понятійній системі роботи. Перший розділ має назву «Особливості молодіжної політики як виду соціальної політики», авторське визначення трактує її як напрям публічної політики, а далі у тексті вона характеризується як міжсекторальна діяльність. Ідеться про три різні теоретичні рамки, і читачеві не завжди зрозуміло, якою з них дисертантка послуговується. Позицію варто узгодити: чи є молодіжна політика видом соціальної політики, чи самостійним напрямом публічної політики з міжсекторальним характером реалізації.

2. Відсутність власного емпіричного дослідження. Робота базується виключно на вторинних даних – нормативних актах, статистичних матеріалах та результатах чужих соціологічних досліджень. Для дисертації з політології, у назві якої заявлено аналіз «особливостей», це є певною прогалиною. Рекомендую доповнити дослідження хоча б одним блоком власної емпірики – експертним опитуванням або серією напівструктурованих інтерв'ю з представниками молодіжних рад, працівниками Міністерства молоді та спорту України, керівниками молодіжних центрів і активістами молодіжних організацій. Це підкріпило б третій розділ і перетворило запропоновані критерії з аналітичної конструкції на верифікований інструмент.

3. Неопераціоналізованість системи критеріїв. Таблиця 2 фіксує стан і виявлені проблеми описово, без шкал, індикаторів та порогових значень; не визначено також, як окремі критерії співвідносяться між собою і чи можлива інтегральна оцінка. Постає практичне питання: чи можна на основі запропонованої системи отримати порівнювані оцінки, скажімо, двох територіальних громад або двох періодів реалізації політики? Якщо так, доцільно навести бодай пілотний приклад такого застосування.

4. Європейський Союз як монолітна одиниця порівняння. У таблиці 3 та в тексті третього розділу Україна порівнюється з «ЄС» у цілому, тоді як молодіжна політика залишається компетенцією держав-членів і реалізується за

принципом субсидіарності, а отже суттєво різниться від країни до країни. Наведені приклади Литви, Польщі, Німеччини, Фінляндії та Естонії мають ілюстративний характер: не обґрунтовано вибір саме цих країн і не застосовано єдиної схеми зіставлення. Рекомендую опрацювати 2–3 кейси за спільною матрицею (нормативна база – інституції – фінансування – механізми участі – моніторинг), надавши перевагу країнам Центрально-Східної Європи зі схожою пострадянською траєкторією.

5. Процедура перевірки гіпотези. Гіпотеза протиставляє нормативний та інституційний чинники ефективності, однак у роботі не показано, у який спосіб встановлено, що саме інституційна нестабільність важить більше за недосконалість законодавства. Просив би дисертантку пояснити під час захисту, на яких показниках ґрунтується цей висновок.

6. Розмежування ситуативного і структурного. Вплив війни на становище молоді описано переконливо, проте не розмежовано, які з виявлених проблем є похідними від воєнного стану, а які мають структурний характер і зберуться після його завершення. Для практичних рекомендацій це розмежування є принциповим. Крім того, поза увагою залишився демографічний вимір – скорочення чисельності молоді внаслідок міграції та демографічної кризи, що є об'єктивним обмежувачем будь-якої молодіжної політики.

Висловлені зауваження та побажання не заперечують загальної позитивної оцінки дисертації, а стосуються шляхів подальшого поглиблення дослідження заявленої проблематики.

Загальний висновок. Дисертація Єрмоленко Ірини Володимирівни «Особливості молодіжної політики в сучасній Україні» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, з опорою на достатню джерельну та нормативну базу, із застосуванням адекватного методологічного інструментарію. Робота містить результати, що мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, зокрема обґрунтовану систему критеріїв оцінки ефективності молодіжної політики та політологічну періодизацію інституційних трансформацій цієї сфери у 1991–2025 роках. Зміст дисертації відповідає спеціальності 052 «Політологія».

Висловлені зауваження мають характер рекомендацій і дискусійних положень та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Єрмоленко Ірина Володимирівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний рецензент:

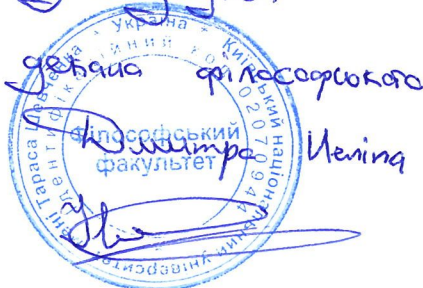
**доктор політичних наук,
професор, професор кафедри політичних наук,
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Ігор ПЕТРЕНКО

Підпис професора Ігора Петренка

Засвідчую.

*Заступник
факультету*

ПІДПИС Петренка І.
ЗАСВІДЧУЮ

ПРОРЕКТОР З НАУКОВОЇ РОБОТИ
ОКСАНА ЖИЛІНСЬКА

